

Toespraak in de West-Friese Ekklesia, 6 oktober 2019

door Kees Swan

Sinds het begin van dit jaar klinkt de roep jongeren steeds luider. Onder invloed van de jonge Zweedse Greta Thunberg laten zij inmiddels wereldwijd hun bezorgdheid horen over de manier waarop onze maatschappij produceert en consumeert. Zij zijn verontwaardigd over de nonchalance waarmee wordt omgesprongen met de natuurlijke rijkdommen van de schepping. Meer en meer komt de kwetsbaarheid en de eindigheid daarvan aan het licht. En deze week ronkende tractoren in Den Haag in een demonstratie van boeren tegen voorgenomen beleid van de regering. Anderzijds zijn wetenschappers het er over eens dat de ontwikkeling van de mensheid zelf momenteel de grootste bedreiging vormt voor de toekomstige leefbaarheid van onze planeet. Tegengestelde meningen alom in conflict met elkaar over het klimaat

Al deze zaken laten zien dat klimaatverandering en de zorg voor de schepping buitengewoon actuele thema's zijn. Dit bracht mij er toe me af te vragen : Hoe kunnen wij gemotiveerd – zonder een gemakkelijke scepsis - allerlei goede initiatieven ten gunste van aarde en milieu ondersteunen ? Waar wordt ons een droom of een ideaal geboden waaraan we ons kunnen optrekken ? Is het de Schrift die mensen toekomst schrijft tot in het duizendste geslacht , zoals we vandaag zingen ? Zou er zoiets zijn als een spiritualiteit van de duurzaamheid ?

In verschillende bronnen heb ik materiaal gevonden waardoor ik werd geraakt en dat wil ik vandaag met U delen.

Allereerst in de lezing van vandaag : Het fragment is een vervolg op de mythe van Noach en de ark. Het bekende verhaal van hoe dieren twee aan twee aan boord gaan, is een van de meest populaire uit de Bijbel. Er is kort geleden zelfs een soort opera in première gegaan over deze legendarische Noach. Het doet bijna het grimmige aspect van het verhaal uit het oog verliezen, namelijk dat God vastbesloten was om “een einde te maken aan alle vlees” op aarde vanwege de slechtheid der mensen. Noach is echter een ‘rechtvaardige’. Zijn verhaal maakt duidelijk dat de rechtvaardige niet voor zichzelf alleen ‘met God wandelt’. De oproep tot rechtvaardigheid betekent een verantwoordelijkheid voor de gehele aarde en al wie haar bewonen. Noach belichaamt die zorg voor de aarde en voor de overleving van dieren-en plantensoorten die met uitsterving worden bedreigd. Vanwege de trouw van Noach, zo lezen we vandaag, sluit God een universeel en onvoorwaardelijk verbond met alle levende wezens: “Nooit meer zal enig levend wezen door het water van de vloed worden uitgeroeid, en nooit meer zal een vloed zich voordoen

om de aarde te verwoesten.” Het verbond dat God met Noach sluit, strekt zich uit tot zijn nakomelingen en “alle levende wezens die bij u zijn, met de vogels en de viervoetige dieren, met alle dieren die bij u zijn.” Een verbond met alles wat leeft. Dat geeft volgens mij ook hoop aan ons, in deze tijd van grote klimaatvraagstukken.

Maar het feit dat God een eed heeft gezworen nooit meer de aarde te zullen verwoesten door middel van een vloed, geeft geen aanleiding tot zelfgenoegzaamheid. De aarde en ‘alle vlees’, dus alles wat leeft, wordt tegenwoordig meer dan ooit bedreigd door menselijke onverschilligheid, scepsis en achteloosheid. De uitdaging voor ons, de nakomelingen van Noach, is niet om te ‘overleven’, maar om de aarde te behoeden. Want de aarde is, zoals we weten, een kwetsbare ark. Als ze onbewoonbaar wordt, zijn er geen andere reddingsboten waarmee we kunnen uitwijken.

Een volgende bron die mij inspireerde, is een brief van de huidige paus. Ik bedoel de encycliek “Laudato si” van paus Franciscus. Deze encycliek is verschenen in 2015 en deze maand wordt er in de kerken speciale aandacht voor gevraagd. De titel “Laudato Si” (“Geprezen zijt Gij”) is genomen uit het beroemde Zonnelied van Franciscus van Assisi. De ondertitel van de encycliek luidt: “om de zorg voor ons gemeenschappelijk huis”. De paus noemt in zijn rondzendbrief een aantal ontwikkelingen die hem zorgen baren. Ik noem hier de vervuiling van het milieu, de klimaatcrisis, zorgen over voldoende schoon water, de teloorgang van de biodiversiteit en de ontbossing. En hij wijst op het verband tussen de aantasting van de kwaliteit van leven en de sociaal-economische ongelijkheid in de wereld. De paus noemt het centraal stellen van de mens in de schepping een versmalling. Maar ook de eenzijdige nadruk op technische oplossingen wereldwijd ziet hij als achtergrond van de ecologische en sociale crisis. Al eerder heeft de paus zijn zorgen geuit over een globalisering van de onverschilligheid. Het lijden van de medemens maar ook de aantasting van de aarde moeten wij beantwoorden met een “revolutie van de tederheid”. Tegenover de onverschilligheid plaatst de paus een globalisering van de barmhartigheid en de solidariteit. Als antwoord op de crisis noemt Franciscus het “evangelie van de schepping”. De Schrift spreekt over een scheppende en reddende God. In dat perspectief citeert de paus ook het Zonnelied van Sint Franciscus. In dit lied spreekt de heilige van Assisi over de elementen van de schepping als broeders en zusters. Dat wil zeggen dat alles is verbonden in een groot geheel. De hele schepping is verbonden in een broeder- en zusterschap. Je zou dan kunnen zeggen: Zonder besef van verbondenheid en empathie begrijp ik niets van de wereld, ben ik vervreemd van de aarde, weet ik niet waar mijn voedsel vandaan komt en wie ik zelf ben.’

Ik lees dit ook in mijn derde bron, een tekst van Toon Hermans :

Ze spreken me wel aan, die appels, moet ik zeggen. De ene keer versta ik ze wat beter dan de andere, maar ze zeggen me wél wat. Ze zeggen me iets zonder woorden, iets in geuren en kleuren.

Ze zeggen me dat hun appelvlees aan een steeltje hangt, zoals ons mensenvlees ook aan een steeltje hing, toen wij begonnen. Ze zeggen me ook dat de appel zich vasthoudt aan het steeltje en dat het steeltje zich vasthoudt aan de tak, waar zich ook de bladeren aan vasthouden; en dat de tak zich weer vasthoudt aan de boom, en dat de boom zich weer vasthoudt aan de aarde, en dat de aarde zich weer vasthoudt aan het licht, aan de zon en aan de regen; en dat wij door de regen lopen of door die zon en dat wij die appel plukken. Om een lang verhaal kort te vertellen: ze zeggen me dat het ene zich vasthoudt aan het andere, en dat zo alle leven 'samen' leeft. Ik kan niet zeggen: 'dit ben ik' zonder de binding te voelen met al het levende. 't Is de liefde.

Het verband tussen God, de mens en zijn leefomgeving wordt ook bezongen in het eerste hoofdstuk van Genesis. " Van chaos schiep hij mensenland " , zingen wij vandaag.

Volgens Genesis heeft God de schepselen verschillend van elkaar geschapen : al de levende wezens zijn geschapen "ieder naar zijn soort". Ook de mens, geschapen naar het beeld en de gelijkenis van God, is verschillend van God. Maar God heeft die verschillen juist gewild zodat alles en iedereen op elkaar betrokken blijft : de hemel laaft en bevrucht de aarde die in antwoord het leven doet groeien, het samenspel van het licht met het donker maakt de dingen zichtbaar, het land en de zee vullen en doordrenken elkaar. Die oorspronkelijke betrokkenheid op elkaar, de niet-onverschilligheid, is de bestemming van de schepselen. Ze zijn geschapen om goed te zijn, om zich te geven aan elkaar, om elkaar het leven door te geven, om zo bemiddeling, belichaming van God te zijn.

In het boek Leviticus waarvan we een fragment hebben gelezen in het 2^e deel van de lezing, staan heel veel wetten en regels. Eigenlijk zijn dat richtingwijzers voor het goede leven. Daarom zongen wij " Met licht van licht hebt Gij geschreven Uw boek dat ons het leven redt ". Bijvoorbeeld hoe wij aandachtig om kunnen gaan met elkaar en de aarde en alles wat daar op leeft. Daarvoor benadrukt Leviticus de viering van de sabbat en het sabbatjaar. Deze viering betekent een soort onderbreking van de gewone dagelijkse dingen om de mens en alles wat leeft te laten rusten en op adem te laten komen. De sabbat als onderbreking van onze dagelijkse beslommeringen gedurende de week . Het sabbatjaar als onderbreking – na een langere periode - van de handel en economie. Een jubeljaar , eens in de zeven jaren, om alle ontstane ,ook economische , verschillen te

vereffenen en mensen met achterstand op te vangen. Maar sabbat vieren betekent meer : Het kan een moment van bezinning zijn, een conflict over oplossingen voor klimaatproblemen kunnen uitgesteld worden. In alle rust kunnen voor-en tegenstanders elkaars veroordeling opnieuw bezien en bouwen aan vertrouwen. Eigen opvattingen relativiseren en laten opgaan in gedeelde hoop op verandering, een nieuw perspectief. Zo worden sociale en ecologische duurzaamheid gerealiseerd. Je zou kunnen zeggen dat zo'n onderbreking van de tijd aandacht creëert voor de heiligheid , beschermwaardigheid en onaantastbaarheid van de natuur. Mens dier en land mag je niet uitputten. De aarde, het leven heeft iets heiligs. Als je de wereld en het leven zo beziet, ondersteunt dat volgens mij een spiritualiteit van de duurzaamheid. Veel inheemse en schriftloze volkeren hebben dat besef van heiligheid van de aarde en natuur vastgehouden. Zij drukken dat uit in hun rituelen en mythen. Want alles hangt met alles samen. De aarde behoort niet aan de mens, de mens behoort aan de aarde. Wat er met de aarde gebeurt, gebeurt met de kinderen van de aarde. De mens heeft het web van het leven niet geweven, hij is slechts een draad ervan. Wat hij met het web doet, doet hij met zichzelf ". Aldus sprak een Indianenhoofdman al in 1855.

Een Engelse dichteres heeft n.a.v. het verhaal van Mozes en de brandende braambos een prachtig gedicht geschreven, waaruit we in de drempeltekst lezen : " De aarde zit boordevol hemel en elke struik, hoe gewoon ook, staat in lichterlaaie van God " Dat is het besef – bij Mozes al in het verhaal van de Uittocht - dat de aarde de plaats is van ontmoeting met de Heilige. Daarom krijgt eigenlijk iedereen in de persoon van Mozes aangezegd: De grond waarop je staat, is heilig (Ex.3,5). Die grond , onze aarde , dienen we met eerbied en schroom te betreden. Dat inzicht maakt in een spiritualiteit van de duurzaamheid de nederigheid tot een belangrijke deugd. Paus Franciscus pleit in zijn brief " Laudato si " voor "een gezonde nederigheid en een tevreden soberheid " Dit betekent geen slaafse onderwerping of zelfverachting, maar zoals een Amerikaanse milieuactivist ergens stelt : " Je moet de aarde lichtvoetig bewandelen, met vriendelijkheid " . dat is het tegenovergestelde van de aarde onderwerpen en aan onze belangen ondergeschikt maken.

Laat er dan ook, zo stelt paus Franciscus in " Laudato si " , aandacht zijn niet alleen voor de kleine dagelijkse gebaren van " een veranderde levensstijl " , zoals U en ik ,ieder op zijn eigen manier kunnen doen. Maar vooral ook aandacht en actie voor "grote strategieën " – op het niveau van politiek , industrie en bedrijven die doeltreffend de milieuverwoesting kunnen stoppen. Wanneer wij ons bewust zijn van het feit dat na ons nog mensen zullen

zijn en dat die mensen voor hun welzijn ten dele afhankelijk zijn van ons doen en laten nu , dan overstijgen we alle grenzen van het hier en nu. Een spiritualiteit van de duurzaamheid vraagt een blik over de grenzen heen. Zij verbindt ons met de aarde en haar vruchten, met de bewoners van die aarde en met de bron van alle leven : “ Daarom moet alles U aanbidden, zo lang er mensen zijn op aarde, want uw liefde heeft het voortgebracht “.

Zo moge het zijn .